

УДК 316.356.2:2:008

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.60.10>

ФЕНОМЕН СІМ'Ї – СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА РЕЛІГІЙНІ ВІЯВИ

Андрій Клименко

*Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
Навчально-науковий Інститут філософії та освітньої політики,
кафедра соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики
бул. Пирогова, 9, 01601, м. Київ, Україна*

В статті аналізується феномен сім'ї як ключової соціальної інституції, що формує ціннісні та поведінкові орієнтири особистості в контексті соціокультурної динаміки та релігійного досвіду людства. Пріоритетна увага приділяється порівняльному аналізу сімейних моделей в різних релігійних традиціях та в різних соціокультурних виявах. Окреслено роль родини у формуванні особистості, спадкоємності, моральному вихованні та соціальній адаптації. Наголошується на необхідності переосмислення сучасної освітньої програми по темі сімейних цінностей. Підкреслюється важливість запровадження окремих навчальних дисциплін, присвячених філософії, моральним орієнтирам, культурі спілкування та сімейним цінностям. Обґрунтовується необхідність переосмислення освітньої політики у сфері популяризації сімейних цінностей, включаючи впровадження окремих навчальних курсів, присвячених філософії родинного життя, етичній культурі та духовно-моральному вихованню. Розглянуто актуальність вивчення феномену сім'ї в контексті глобалізаційних зрушень та соціокультурних трансформацій. Сім'я постає не лише як базовий осередок виховання особистості, а як механізм передачі моральних та світоглядних орієнтирів між поколіннями. Увага зосереджується на порівняльному аналізі релігійно-культурних моделей сім'ї: ведичної, християнської та ісламської, кожна з яких має унікальну нормативну й етичну базу. Ведична традиція інтерпретує родину як сакральну одиницю суспільства, що керується дхармою, де духовна спадковість передається поза рамками формального права. Християнська модель, попри високий моральний потенціал, демонструє внутрішні суперечності щодо інституту шлюбу, зокрема через аскетичні ідеали. Ісламська модель підкреслює стабільність і соціальну підтримку, однак стикається з викликами гендерної нерівності та патріархальності. Акцентується увага на потребі реформування шкільної етики через введення окремого предмета, що цілісно охоплював би тематику сімейних цінностей, взаємин, ролей та духовного виховання. Пропонується міждисциплінарний підхід, що включає філософське осмислення, культурологічний аналіз та релігієзнавчі перспективи. Робота продовжує авторську лінію дослідження традиційних моделей суспільного устрою, ініційовану у попередній праці, та спрямована на розробку нових підходів до гуманітарної освіти в добу змін.

Ключові слова: сім'я, родина, виховання, ведична культура, релігія, моральні цінності, шлюб, традиції, соціальна адаптація.

Актуальність статті полягає в осмисленні ролі сім'ї в сучасному суспільстві, змін традиційної моделі сім'ї через глобалізацію та швидкі соціокультурні трансформації. Сім'я залишається ключовим осередком формування моральних і світоглядних орієнтирів, а тому аналіз релігійно-культурних моделей родинного устрою та їх впливу на сучасну освіту є вкрай актуальним. З огляду на обмеженість сучасного курсу «християнська етика», виникає потреба в комплексному підході до вивчення сімейних цінностей у шкільній освіті. З прадавніх часів родина сприймалась як ключова структура суспільного устрою.

Поняття «сім'я» охоплює невеличку соціальну спільноту, члени якої пов'язані кровними вузами або шлюбом, ведуть спільне господарство, надають одне одному допомогу,

беруть на себе етичні зобов'язання. Родина є основним механізмом міжпоколінної спадкоємності, у її лоні відбувається початкове виховання, соціальне становлення особистості, формування усвідомлення громадянських цінностей.

Сім'я є витокom нового життя, фундаментальним осередком становлення характеру та світогляду особистості. Саме тут формуються ключові моральні орієнтири, які супроводжують людину протягом усього життєвого шляху. У родинному колі дитина вперше стикається з Іншим, набуває досвіду співжиття, отримує перші зразки поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях. Виховання толерантності в сім'ї невід'ємно пов'язане з комплексом моральних якостей, які передаються з покоління в покоління і становлять підґрунтя успішної соціальної адаптації дитини.

В попередній праці під назвою «Методи подолання сучасних проблем за допомогою ведичної філософії та культури» [1], автор спробував акцентувати увагу читача на новий спосіб філософування, повертаючись у минуле. Формування культурних традицій у різних регіонах світу обумовлюється тим, як суспільство визначає ролі чоловіка та жінки у сім'ї, мету створення шлюбу, а також оцінює ціннісний сенс сімейних зв'язків. Ці фактори відіграють ключову роль у формуванні унікального образу сім'ї в кожній культурі.

На індійському субконтиненті згідно з переказами, ведична культура зберігалася без змін і передавалася з покоління в покоління протягом багатьох тисячоліть. Згідно з давніми індійськими писаннями, серед яких «Бхагавад-Гіта» та «Шрїмад-Бхагаватам», людська раса не має початку у часі – вона вічна, змінюються лише цикли світової історії, подібні до сезонних змін у природі: весна змінює зиму, і т.д. Чим далі ми заглиблюємось у минуле, тим вищою видається технологічна розвиненість стародавніх людей, а їхній вік значно перевищував сучасні уявлення, варіюючись залежно від юги – від кількох тисяч до десятків тисяч років.

Сім'я, а не індивід, вважалася одиницею суспільного устрою: таким чином, чисельність населення в регіоні вимірювалася кількістю сімей, а не жителів. Побут і поведінка індусів визначалися нормами, вкоріненими в релігійних та культурних практиках, що мали більше моральний, ніж юридичний чи адміністративний характер. Саме ці негласні правила формували етичний фундамент життя стародавнього індійського суспільства [2].

Правила, які регламентували повсякденне існування, називалися «дхармою» і були систематизовані у спеціальних збірниках – дгармашастрах, авторами яких виступали представники брахманської касты. Найвизначнішою серед них є праця «Закони Ману», датована приблизно II століттям до н.е. У формі поетичних афоризмів цей текст охоплює найрізноманітніші аспекти людського буття: від правових і політичних норм до сімейних, релігійних та етичних настанов.

Для соціального устрою Давньої Індії була характерною розширена патріархальна модель сім'ї, де головна роль належала чоловікові. Жінка, навпаки, перебувала в стані повної залежності від батька, чоловіка або синів.

Якщо ми візьмемо Біблію, то при її аналізі можливі певні складнощі в розумінні, адже певні твердження Біблії часто суперечать академічному підходу до зміцнення інституту сім'ї. Наприклад, у Біблії наводяться слова Ісуса Христа: «Не мир я прийшов принести в ваші родини, але меч», що прямо суперечить основним принципам ведичної культури, а також основним принципам інституту як такого. «Хто пожертвує сім'єю заради Мене...» залишає багато запитань щодо того, як саме сімейні цінності мають бути поєднані з вірою [3]. Фанатичний прихильник християнства може зробити висновок про те, що сім'я та близькі йому – дійсно вороги йому. Історично християнство переживало й аскетичні впливи, які іноді знецінювали тілесність та шлюбність.

Сучасна шкільна програма включає курс «Християнська етика» [4], але її зміст не охоплює повноцінно складність сімейних взаємин та рольових функцій у суспільстві. Звідси випливає потреба в запровадженні окремої дисципліни, присвяченої сімейним цінностям, комунікативній культурі та традиційним моральним орієнтирам в більш широкому сенсі.

Джерело християнства – Старий Заповіт, зокрема його частина Тора, також породжує запитання у освіченого академічного дослідника. Адже важко назвати себе богообраним, найважливішим на Землі, підтримуючи при цьому академічну доброчесність.

Ісламська модель сім'ї базується на принципах стабільності, взаємної підтримки та духовного розвитку. Вона надає чіткі ролі та обов'язки для кожного члена родини, забезпечуючи соціальний захист та моральні цінності. Однак, у сучасному світі ця модель стикається з викликами, пов'язаними з гендерною рівністю, особистою свободою та адаптацією до змін у суспільстві [5].

Серед переваг ісламської моделі сім'ї можна виділити сакральність шлюбу та стабільність родини. Іслам розглядає шлюб як божественний союз, заснований на любові, милосерді та спокої – Коран 30-21: «Серед Його знамень – те, що Він створив вам дружин із вас самих, щоб ви знаходили в них спокій, і встановив між вами любов і милість» [5]. Шлюб в ісламі є добровільним і взаємним, а розлучення – крайній захід, який дозволяється лише за наявності вагомих причин. Чіткий розподіл ролей і обов'язків зобов'язує чоловіка матеріально забезпечувати сім'ю, навіть якщо дружина має власні доходи. Жінка, в свою чергу, відповідає за ведення домашнього господарства та виховання дітей.

Сім'я в ісламі виконує функцію соціального захисту: піклування про сиріт, літніх родичів та нужденних є обов'язком родини. Такий підхід забезпечує емоційну та матеріальну підтримку без залучення державних інституцій. Іслам заохочує підтримку родинних зв'язків не лише з близькими, але й з далекими рідними. Порушення цих зв'язків засуджується і може призвести до негативних наслідків.

Серед викликів та недоліків в ісламі можна виділити полігамію, нерівність у спадковому праві, патріархальність, обмеження особистої свободи жінок. Іслам дозволяє чоловікові мати до чотирьох дружин за умови справедливого ставлення до кожної. Однак на практиці це може призводити до емоційної напруги, ревнощів та конфліктів у родині. Хоча іслам визнає права жінок, у деяких культурах та інтерпретаціях релігійних норм жінки можуть стикатися з обмеженнями у виборі професії, освіті та участі в суспільному житті. Шлюб в ісламі передбачає обов'язки та відповідальність, що може обмежувати особисту свободу та час для самореалізації, особливо для жінок, які часто поєднують роль матері, дружини та домогосподарки.

В кожній релігії є раціональне зерно істини, і в кожній релігії можна знайти темні плями. Історичні моделі сімейного життя демонструють значну різноманітність. Формування культурних традицій у різних регіонах світу обумовлюється тим, як суспільство визначає ролі чоловіка та жінки у сім'ї, мету створення шлюбу, а також оцінює ціннісний сенс сімейних зв'язків. Ці фактори відіграють ключову роль у формуванні унікального образу сім'ї в кожній культурі.

Інститут сім'ї та шлюбу відчували на собі всі перетворення в економічній, політичній, релігійній, соціальній та інших сферах. Традиційний образ сім'ї, який століттями залишався майже незмінним, нині зазнав суттєвих зрушень. Одна справа слідувати настановам релігій або настановам старших, і інша справа – бути щирим. Важко не погодитись з філософом Світланою Криловою, яка зазначає: «Краса вчинків як справжня свобода, поєднана з любов'ю, неможлива без щирості – тієї моральної та екзистенціальної цінності, яка є від-

критістю світу, з одного боку, та внутрішньої цілісності, з іншого. Щирість дарує людині гармонію зі світом інших людей, об'єднує з ним, долаючи екзистенціальне, соціальне та культурне відчуження» [6, с. 411].

Перейдемо від релігійних до соціокультурних вимірів феномену сім'ї.

Сім'я є первинною формою соціальної організації, що виконує ключові функції: репродуктивну, виховну, економічну та комунікативну. Саме через сім'ю індивід інтегрується в суспільство, засвоюючи його цінності, норми та культурні коди [6]. Від первісних родових общин до сучасних нуклеарних і партнерських моделей, типи сімей відображають соціально-економічні трансформації епохи. Наприклад, індустріалізація призвела до зміцнення ролі малої сім'ї, а постмодерн активізував дискусії про нестандартні форми родини [7, с. 73]. Через сімейні традиції, обряди, міжпоколіннєвий діалог формується національна свідомість та етнічна спадкоємність. Саме родина є простором культурної пам'яті, збереження мови, звичаїв і релігійних настанов [8, с. 24].

Глобалізація, цифровізація, війна, економічна нестабільність і розмивання моральних орієнтирів призводять до кризи інституту сім'ї. Спостерігається зниження рівня шлюбності, зростання кількості розлучень та відмова від батьківства [9]. Ми наголошуємо на важливості відновлення ціннісного змісту родини як джерела духовної, соціальної та культурної стабільності. В цьому контексті актуальним є звернення до релігійної та філософської спадщини.

В сучасній освітній системі, як шкільного, так і університетського рівня, практично відсутнє викладання фундаментальних засад формування гармонійної родини, педагогіки морального нащадка та етики сімейних відносин. Учням і студентам не пояснюють важливості обов'язків, які мають нести мати й батько, подружжя – як чоловік, так і дружина. Ігнорується естетика вчинків та взаємин, що формують основу здорового суспільства. Натомість освітній акцент зміщено на технічні дисципліни, нанотехнології й алгоритмізацію програмних систем – тобто на те, що без належної моральної основи може стати інструментом глобального знищення біосфери [1].

Стан інституту сім'ї в Україні нині наближається до стадії функціональної дезактуалізації. Норми чинного Сімейного кодексу не створюють умов для всебічного виховання дитини, оскільки такий процес ґрунтується на живих традиціях, які формують добropорядну особистість. На жаль, у теперішній реальності ці традиції витіснені кризою самоідентифікації, економічною нестабільністю та воєнними потрясіннями. Ведична парадигма, що перегукується з сучасними підходами метаантропології [10, с. 143–145], здатна забезпечити відновлення ціннісного підґрунтя сім'ї. Адже саме в рамках ведичного знання значно ширше розкрито методологію виховання морально досконалої людини, а також прописано функціональні ролі членів родини. Такі знання подаються у дисциплінах, як-от чакра-віг'яна, аюрведична практика, ведична етика, філософська антропологія та психологічні школи індологічного напрямку.

В контексті дослідження соціокультурних вимірів, що на нас впливають, доречно буде згадати методологію філософської антропології – метаантропологію. Метаантропологія – це вчення про межі буття людини, його екзистенціальні виміри та умови комунікації в цих вимірах [10, с. 143–145]. Засновником філософської школи метаантропології є відомий сучасний дослідник, доктор філософських наук, професор Хамітов Назіп. Метаантропологія звертає увагу на психокультурні структури, архетипи, міфологеми, духовні сценарії – тобто ті самі соціокультурні механізми, але в глибинному, екзистенційному та трансцендентному ключі.

Люди з філософським світоглядом [10, с. 197] метаграничного виміру буття обирають не ті цінності, що їм нав'язують, а ті цінності, які близькі їхньому духовно-душевному стану [11, с. 121]. В буденному бутті панує воля до самозбереження та продовження роду. Саме в цьому вимірі буття людина має буденний світогляд. Цей світогляд не критичний, не самостійний, не творчий. В граничному бутті панує воля до пізнання, творчості та влади. Тут ми маємо особистісний світогляд. Він критичний, самостійний, здатний до саморозвитку та творчості [10, с. 196]. Третій рівень – метаграничне буття з філософським світоглядом [10, с. 33]. Тут панує воля до свободи, любові, до прийняття Іншого і розвивається філософський світогляд – самостійний, творчий, критичний, системний. Таким чином, ми маємо три типи світогляду людини, які корелюють з трьома рівнями буття: буденним, граничним, метаграничним.

Розглянемо для порівняння соціокультурну категорію толерантності. В межах повсякденного рівня ця якість зумовлена переважно страхом [10, с. 30]. На граничному рівні вона проявляється як результат самоповаги й поваги до Іншого [10, с. 31]. А на метаграничному – як вираження глибокої духовної зрілості, коли повага до Іншого ґрунтується не на зовнішніх чинниках, а на внутрішньому прийнятті цінності особистості та її духовної природи. Коли людина граничного буття йде шляхом прагнення влади, досягнувши метаграничного буття, вона може стати загально визнаним героєм. Коли людина граничного буття йде шляхом прагнення до пізнання, досягнувши метаграничного буття, вона може стати загально визнаним святим. Коли людина граничного буття йде шляхом творчості, досягнувши метаграничного буття, вона може стати загально визнаним генієм [12].

Досягнення гармонійного розвитку особистості, яка поєднує в собі геніальність, героїзм і святість, – явище рідкісне. Проте саме такі індивіди здатні збалансовано розвивати критичне мислення, творчу уяву та моральну чутливість – і це, зокрема, є завданням філософської освіти. Методологічні засади метаантропології спрямовані на виявлення шляхів трансформації людського буття, які дозволяють переходити від буденного до граничного й далі – до метаграничного рівня. Водночас ця парадигма дає змогу простежити, як конкретні явища людського існування проявляються на кожному з названих щаблів.

Попри те, що Веди є предметом ретельного академічного аналізу і широко розглядаються в науковій літературі, сама ведична культура досі залишається недостатньо розкритою у своєму цілісному вигляді. Тому вона потребує поглибленого дослідження не тільки зі сторони індологів, а й філософської спільноти. Синергетичне поєднання ведичної думки з метаантропологічною методологією здатне значно розширити уявлення про багатовимірність людського існування та природу свідомості.

Ведичне філософське надбання разом із метаантропологічним підходом незмінно викликає інтерес як серед науковців, так і серед ширшого загалу. Це не просто сукупність міфів чи переказів – це живий життєвий досвід, прикладна філософія, що зберігає свою актуальність та корисність для всіх поколінь. Значна частина дослідників визнає: між нехтуванням ведичних норм і сучасними соціокультурними кризами існує безпосередній причинно-наслідковий зв'язок.

Повертаючись до питання релігії, потрібно підкреслити, що з одного боку, нам не потрібні крайнощі ісламу, нам потрібна гендерна правова рівність. Але нам також не потрібні крайнощі, що мають своє коріння в розбещеності та всюдозволеності, які особливо проявлені в деяких країнах. Ми маємо віднаходити «золоту середину», тримати баланс гармонійного розвитку. Для сім'ї важливо враховувати як релігійні приписи, так і сучасні потреби та права кожного її члена.

Задачею батьків, вчителів, влади та всіх відповідальних людей буде показати те, що сім'я – це важливо, допомогти людині знайти себе, знайти свій розвиток, бути андрогінно-цілісною та щасливою. Ми повинні вибудувати свою систему цінностей, зміцнити власний інститут сім'ї і показати світу що ми не лише сильні і незалежні, а й зразкові [1].

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що сім'я є фундаментальною соціальною інституцією, яка виконує критично важливі функції у процесі формування особистості, передачі культурних цінностей, морального виховання та забезпечення соціальної стабільності. Незважаючи на суттєві відмінності між релігійними традиціями – ведичною, християнською, ісламською – простежується спільна тенденція до утвердження значущості родини як осередку духовного становлення і духовної спадкоємності.

Аналіз давніх джерел, таких як «Бхагавад-Гіта», «Закони Ману», Біблія та Коран, «Старша Едда» та «Молодша Едда» дозволяє глибше осмислити культурні витоки сучасних уявлень про шлюб, гендерні ролі та функції сім'ї. Водночас виявлено й напруження між певними релігійними імперативами та сучасними гуманістичними принципами, що потребує критичного переосмислення в освітньому дискурсі. Враховуючи соціокультурні трансформації сучасного світу та глобалізаційні впливи, необхідним є реформування освітньої політики в напрямі запровадження міждисциплінарних курсів, що охоплювали б філософію родинного життя, культуру міжособистісної взаємодії, основи моральності та релігієзнавства. Це сприятиме не лише формуванню цілісної особистості, а й зміцненню суспільства через усвідомлення цінності сім'ї як духовно-морального осередку нації.

Список використаної літератури

1. Клименко А. Методи подолання сучасних проблем за допомогою ведичної філософії та культури // *Перспективи : соціально-політ. журн.* – 2022. – № 3. – С. 99–105 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2022.3.14> – (дата звернення: 15.05.2025).
2. Бюлер Г. Закони Ману. Священні книги Сходу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://shron1.chtyvo.org.ua/Davnioindiiska_kultura/Zakony_Manuu.pdf – (дата звернення: 15.03.2025).
3. Щурко Ю. «Про Ісуса» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zhyty-slovom.com/lectio-divina/3-i-tyzhden-pislia-p-iatdesiatnytsi-p-iatnytsia-tsina-virnosti-khrystovi-mt-10-32-36-11-1/> – (дата звернення: 15.05.2025).
4. Навчальна програма «Основи християнської етики» : для 1–11 класів / авт. Сохань та ін. ; Міністерство освіти і науки України. – 2023. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-facultativ/2023/06/09/Navch.prohr.Osnovy.khrystyianskoyi.etyky-1-11.klas.avtory.Sokhan.ta.in-09.06.2023.pdf> – (дата звернення: 03.05.2025).
5. Демішева М. Місце жінки в Ісламі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://femwork.org/blog/2-mistse-ta-rol-zhinki-v-traditsiyah-musulmanskogo-suspilstva/> – (дата звернення: 15.05.2025).
6. Гудков Л. Д. Сім'я як соціальний інститут // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* – 2012. – № 2. – С. 3–15.
7. Козловець М. А. Соціологія сім'ї : навч. посіб. – Житомир : ЖДТУ, 2014. – 180 с.
8. Українська родина: історія, традиції, сучасність / за ред. В. В. Бека. – Київ : Знання, 2007. – 256 с.

9. Яковенко І. Глобалізація і трансформації сімейних цінностей // *Гуманітарний вісник*. – 2020. – № 42. – С. 128–132.
10. Хамітов Н. В., Крилова С. А. Людина і культура : словник. – Київ : КНТ, 2022. – 295 с.
11. Хамітов Н. В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. – 5-е вид., випр. і допов. – Київ : КНТ, 2022. – 405 с.
12. Клименко А. Вплив ведичної культури і метаантропології на формування сімейних цінностей // *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. – 2024. – Вип. 52. – С. 115–120. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.52.13> – (дата звернення: 15.05.2025).
13. Губерначук С. Українська мова і санскрит. – Київ : Фенікс, 2018. – 352с.
14. Indra, Zeus and Thor. A Comparative Study of Indo-European Mythology [Електронний ресурс]. – Автор не вказаний. – Режим доступу: https://www.academia.edu/25019103/Indra_Zeus_and_Thor_A_Comparative_Study_of_Indo_European_Mythology – (дата звернення: 15.05.2025).
15. The Vedas [Електронний ресурс]. – Автор не вказаний. – Режим доступу: https://www.ancient.eu/The_Vedas/ – (дата звернення: 15.05.2025).
16. Hindus Solve South America's Greatest Mystery-2 (Post No.8850) // *Tamil and Vedas* : веб-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tamilandvedas.com/tag/peru/> – (дата звернення: 15.05.2025).

THE PHENOMENON OF THE FAMILY – SOCIO-CULTURAL AND RELIGIOUS MANIFESTATIONS

Andriy Klymenko

Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University,

Institute of Philosophy and Educational Policy,

Department of Social Philosophy, Philosophy of Education and Educational Policy

Pyrohova str., 9, 01601, Kyiv, Ukraine

The article analyzes the phenomenon of the family as a key social institution that forms the value and behavioral orientations of the individual in the context of socio-cultural dynamics and religious experience of humanity. Attention is paid to the comparative analysis of family models in different religious traditions and in different socio-cultural manifestations. The role of the family in the formation of the personality, intergenerational continuity, moral education and social adaptation is outlined. The need to rethink the modern educational program on the topic of family values is emphasized. The importance of introducing separate academic disciplines dedicated to philosophy, moral orientations, communication culture and family values is emphasized. The need to rethink educational policy in the field of popularizing family values is substantiated, including the introduction of separate educational courses dedicated to the philosophy of family life, ethical culture and spiritual and moral education.

The article considers the relevance of studying the phenomenon of the family in the context of globalization shifts and socio-cultural transformations. The family appears not only as a basic center of personality education, but also as a mechanism for transmitting moral and worldview guidelines between generations. Attention is focused on a comparative analysis of religious and cultural models of the family: Vedic, Christian and Islamic, each of which has a unique normative and ethical basis. The Vedic tradition interprets the family as a sacred unit of society, guided by dharma, where spiritual heredity is transmitted outside the framework of formal law. The Christian model, despite its high moral potential, demonstrates internal contradictions regarding the institution of marriage, in particular due to ascetic ideals. The Islamic

model emphasizes stability and social support, but faces the challenges of gender inequality and patriarchy. The emphasis is on the need to reform school ethics through the introduction of a separate subject that would comprehensively cover the topics of family values, relationships, roles, and spiritual education. An interdisciplinary approach is proposed that includes philosophical reflection, cultural analysis, and religious perspectives. The work continues the author's line of research into traditional models of social order, initiated in a previous work, and is aimed at developing new approaches to humanitarian education in an era of change.

Key words: family, upbringing, Vedic culture, religion, moral values, marriage, traditions, social adaptation.